

Identitatea culturală românească sub spectrul manelizării

Mariana FLAIȘER *

Key-words: *terminology, manea, kitch*

Acum aproape două decenii când ne-am preocupat de terminologia muzicii în limba română, printre termenii inventariați nu se află cuvântul *manea*. Astăzi omisiunea unui termen care denumește un gen muzical extrem de prezent în viața românilor ar părea de neiertat. Faptul că manea și maneliștii au generat o modă muzicală, un fenomen care domină spațiul cultural românesc demonstrează că sunt imposibil de ignorat, mai ales când, de la cel mai înalt nivel, se decretează: „Românilor în proporție de 99%, le plac *manelele*”¹. Cât adevăr este în afirmația de mai sus, rămâne să decidă istoria culturii românești.

De altfel, mărturisim că nu suntem printre admiratorii genului muzical luat în discuție, dar comentariul referitor la amploarea pe care *manelismul* a luat-o în prezent poate desluși realități ale vieții culturale românești, cultură amenințată de degradare și de pierdere a identității. De altfel, se recunoaște că „*manea* este [în primul rând n.n.] un fenomen social de mare complexitate și doar în subsidiar un fenomen musical” (Melin 2007: 9). Referindu-ne strict la genul muzical în care se înscrie *manea*, trebuie să precizăm că în istoria muzicii românești există germeni care au dus la înflorirea manelei actuale. Sociologii, filozofii culturii care au analizat psihologia poporului român cu luminile și mai ales umbrele care definesc tiparul caracterologic al românului subliniază că din pasiunea pentru tot ce este străin, din împrumuturi și imitații ale unor modele culturale de import, s-a ajuns și la pasiunea pentru melodia orientală: „Melodia trăgănată și melancolică cu care lăutarii recitează unele din baladele noastre, o melodie caracteristică pentru toată poezia populară din Peninsula Balcanică a fost direct influențată de ariile cântecilor turcești, de așa numitele manele” (Șăineanu 1900: 311)². Astfel, gustul pentru

* Universitatea de Medicină și Farmacie „Gr. T. Popa”, Iași, România.

¹ Din articolul „*Bănescu crede că 99% dintre români ascultă manele*”, în „Ziarul de Iași”, 23 febr. 2010, nr. 44, 5645, p. 1A și 8A.

² În lucrarea citată a Melei Melin, p. 84, 85 se află numeroase informații privind istoricul manelei actuale, o analiză a genului muzical și comentarii asupra textelor și cântăreților reprezentativi ai manelelor. Autoarea afirmă, printre altele, „că mărturiile istorice despre manea „clasică” (!) sunt greu de găsit... Mărturiile mai clare apar la începutul sec. al XX-lea, în literatura de tip narativ, autobiografic în *Chira Chiralina* (1923). Panait Istrati scrie: «ascultau încântate melodiile la început duioase, apoi tumultoase ale doinelor românești, *manele* turcești, molatice și pastorale grecești». Lazăr Șăineanu vorbește despre influența manelelor cu mult înainte de P. Istrati.

„muzica buricată”³ din societate românească actuală atinge, contaminând agresiv, și pe românii cu alte înclinații și repere muzicale.

Prin urmare premize pentru alterarea „gustului”⁴ național în materie de muzică există în agitata în istorie a neamului. Clarificarea cauzelor care au dus la dezvoltarea în actualitate a unor genuri muzicale de tipul manelei este mult mai laborioasă, întrucât „esența culturii”⁵ este extrem de complexă. Pornind de la un articol al lui Eminescu în care analiza factorii definatorii ai culturii române și anume: „gradul de inteligență, condiția și manierele, simțul frumosului” (Eminescu 1970: 274), ne vom referi la aceste elemente dar și la alți factori care în momentul de față contribuie la întregirea imaginii culturii naționale.

Un rol important în declanșarea și răspândirea unor genuri și manifestări artistice de genul *manelei* îl au factorii social-politici, economici ai epocii post-decembriste, o lume haotică, lipsită de orientări clare în promovarea valorilor culturale reale în care alterarea *simțului frumosului* a dus la proliferarea producțiilor kitsch: *maneaua* în locul muzicii populare sau lăutărești autentice, posterele în locul picturii de bună calitate, lectura tabloidelor în locul literaturii, jocurile mecanice și accesarea programelor de „entertainment” etc. „Spre a se excita nervii se face apel la tot ce este mai senzațional, mai deosebit și mai dezgustător. Neliniștea, dezzechilibrul fac ca spiritele să se orienteze spre urât pentru că acesta devine pentru ele totodată idealul stadiului lor negativ. Asmuțirea animalelor, jocurile gladiatorilor, caricaturile, *melodiile moleșitoare* (s.n.) sunt proprii unor asemenea perioade” (Rosenkrantz 1984: 71). Alterarea gustului pentru frumos, prin înlesnirea aparițiilor la scenă deschisă a unor creații artistice grotești, caricaturale, urâte este mediată de televiziune „expresie emblematică a culturii sociale”⁶.

În actualitate, televiziunea este cutia magică a propagării culturii naționale. Impresia generală a acelor care mai discern între bine și rău mediatic este că ne îndreptăm spre o profundă degradare a vieții spirituale românești. „Imbecilizarea poporului a atins cote alarmante” (Marino 2010: 430) strigă în deșert Adrian Marino. Alt contemporan numește deschis fenomenul distrugerii culturii de către televiziuni: „asistăm la o manelizare a televiziunilor românești care accentuează

³ Cuvântul trimite la un gen de dans oriental care se asociază *manelelor*. Termenul este întâlnit într-un articol din revista „Clik de duminică”, 2 mai 2010, nr. 161, p. 9.

⁴ Karl Rosenkrantz în cartea *O estetică a urâtului*, Editura Meridiane, 1984, p. 71, notează în acest sens: „O națiune nu dispune liber asupra destinului său. Ea este intricată într-o formidabilă rețea a tuturor țărilor și a lumii întregi. De aceea în cadrul stilului național se pot dezvolta uneori forme ce corespund caracteristicilor națiunii. Putem folosi foarte bine expresia «gust național» pentru a desemna individualitatea tipică din arta unei națiuni. Se înțelege că gustul național poate coincide cu cerințele idealului, la fel de firesc se petrece și contrariul”. În cazul manelei, în opinia noastră, sigur s-a petrecut „contrariul”.

⁵ M. Eminescu într-un articol publicat în volumul *M. Eminescu despre cultură și artă*, Editura Junimea, 1970, p. 274, făcea următoarele aprecieri privitoare la „esența culturii”. „Cuprinsul și esența culturii nu e simplă sunt mai multe și deosebite elemente care la un loc constituiesc și tezaurează întregul națiunii”.

⁶ Dan Grigorescu, vorbind despre postmodernism în artă face aprecieri privind sorgintea acestui curent și anume, percepția deformată a realității, pe care în opinia noastră, televiziunea reușește în mod excepțional să o întrețină: „Realitatea ca spațiu în care își au originea afectele, dorințele, puterile, s-a risipit, lăsându-ne în mijlocul unei hiperrealități ce nu e altceva decât un simulacru. Trăim în epoca evenimentelor lipsite de consecințe, în care realul e doar o categorie formală” (Grigorescu 1994: 134).

starea de subcultură a națiunii”⁷. În programul acestor televiziuni, program construit pe antica formulă *panem et circensis*, cu accent clar pe „circensis”, maneliștii sunt moderatori ai unor emisiuni și *specials guests* în numeroase alte show-uri, existând posturi care transmit în exclusivitate doar manele. Întrebăm, ca și esteticianul german K. Rosenkranz „cum poate dar să ajungă *arta, al cărei scop trebuie să fie frumosul să producă urâtul*” (Rosenkrantz 1984: 60). Trebuie să admitem că urâtul din televiziuni, din mass-media în general, reprezintă latura cea mai nocivă a manelismului actual, prin puterea de difuzare a informațiilor, de inoculare a ideilor și de „cultivare” sau, mai corect, de mutilare a spiritualității românești, kitsch-ului⁸ televizat i se adaugă Kitsch-ul din presa scrisă, prin articole „*vandabile*” care au ca subiect, în mod predilect, crime, violuri, violența fizică și, mai ales, violența verbală. Față de stereotipismul limbii de lemn din presa dinainte de 1989, în ziarele de astăzi avem o imagine țipător colorată și nu se putem plânge de monotonie. „Îndrăzneala” verbală merge atât de departe încât, de multe ori, sunt necesare dicționare ale diverselor și multiplelor argouri. Nici o cenzură nu stăvilește trivialitatea unor texte din presă, imaginile deochete, limbajul de mahala⁹, ca să nu mai vorbim de abaterile de la normele limbii române literare. Suntem convinși că ne veți da dreptate, că afirmațiile de mai sus nu au nevoie de exemple concrete, de citări exacte, din motive lesne de înțeles. În acest context, dacă afirmația unui politician potrivit căruia presa reprezintă „un atentat la siguranța statului” este discutabilă, în schimb, dată fiind nocivitatea unor emisiuni televizate sau a unor texte publicistice, suntem de părere că, în mod categoric, presa actuală reprezintă în mare măsură, un atentat la identitatea spiritualității românești și a originalității culturii naționale.

O altă explicație pentru degradarea culturii actuale românești este „manelizarea” instituțiilor de cultură. Ajungem la vechea problemă a *formelor fără fond*. În învățământul românesc, școlile, universitățile, Academia sau academiile se află într-o profundă criză generată de perindare a numeroși miniștri ai învățământului sau ai culturii¹⁰, fiecare dintre aceștia având ambiția de a reforma sistemul, de a da legi, de a răsturna Universul.

⁷ „Televiziunile au vina de a fi contribuit la lenea gândirii în societatea românească. Posturile de entertainment s-au OTV-izat pentru a încerca să-și mențină fidel un public de un nivel educațional și intelectual din ce în ce mai scăzut. Pornind de la ideea că televiziunea trebuie să ofere oricăruia posibilitatea de a se exprima, s-a ajuns ca debilizii mintali și chiar bolnavii psihic să fie purtători de mesaje și opinii. România de la televizor a devenit o Românie a răfuielilor mafioate, a demagogiei politice a injuriilor și a violențelor în permanentă dilatare, a banalităților transformate în evenimente și a cacofoniilor și cacofiliilor lingvistice transformate în discurs” (cf. Florin Tudose, *Televiziunile românești se manelizează cu o viteză astronomică*, articol apărut în „Formula As”, an XX, nr. 906, febr. 2010, p. 39).

⁸ „Kitsch este un cuvânt foarte cunoscut în germana vorbită în Sud. El apare la München, în 1986: *Kitschen* „a face ceva de mântuială”... este un verb din limbajul familiar, verkitschen înseamnă a degrada, a poci, a măslui, așadar a vinde cuiva altceva în locul lucrului cerut de el, este vorba de o gândire etică subiacentă, de negare a autenticului” (cf. Abraham Moles, *Psihologia Kitsch-ului*, București, Editura Meridiane, 1980, p. 5–6).

⁹ Vezi articolul Ruxandrei Cesereanu, *Mahalaua România*, din „22”, Revista grupului pentru dialog social, din 25 februarie 2005, p. 1.

¹⁰ Deși de referă la istoria culturală a românilor de la începutul secolului al XIX-lea, observațiile lui D. Drăghicescu sunt valabile și pentru atmosfera culturală actuală: „este știut că, caracterul indivizilor și al popoarelor este ecoul pe care-l lasă în suflete felul activității ce desfășoară.

Multe dintre școlile și universitățile românești actuale s-au transformat în „spații comerciale” pe taraba cărora, uneori, se vând și se cumpără iluzii. Prin impostură¹¹, simulare și disimulare se ard trepte spre vârful piramidei sociale și profesionale. Despre kitschizarea învățământului, despre atmosfera culturală din universități există numeroase și lucide comentarii. De pildă, A. Marino se referă la nivelul slab al mentorilor doctoranzilor români. „Ce nulități evidente conduc doctorate în universitățile noastre și ce nivel lamentabil au acești doctori pe bandă rulantă. Expresie tipică a mediocrității și subdezvoltării noastre culturale” (Marino 2010: 277). În „farsa” culturală a României de azi, a apărut o nouă Academie, Academia oamenilor de știință din România, structură hibridă renegată de Academia Română, despre care Eugen Simion scrie: „Este o incorectitudine menită să creeze confuzii în condițiile în care există deja o Academie Română și sub tutela acesteia Academii de științe. Este o ambarcațiune fără relevanță cu oameni amestecați, o întreprindere neserioasă”¹². Indiferent ce nume dăm instituțiile de cultură sau diplomelor, atâta timp cât „formele” suferă de vid cultural, nu au acoperire științifică, vom perpetua la nesfârșit un climat nesănătos în învățământul românesc, în cultura națională.

Referitor la „numele” unor instituții culturale, ale unor producții artistice trebuie să menționăm un fapt care ne aduce din nou în lumea *manelei*. Un poet care din dorința de publicitate și-a lăsat „scrierile” puse pe muzică de maneliști, a cerut că „producția” finală să nu se numească *manea* ci cântec lăutăresc sau de petrecere. Demers inutil întrucât, atât forma versurilor cât și fondul muzical pledează pentru genul arhicunoscut al manelei. Prin urmare, în televiziune, în presa scrisă, în „maniere și conduită”, manelismul este atotputernic. În perioada comunistă idealul societății era „omul nou”. Astăzi „omul nou”, doborât de atâtea influențe străine a devenit „*omul kitsch*” un personaj agitat, dezorientat, lipsit de personalitate, autentică, „un personaj de cauciuc” care poate fi modelat după chipul și asemănarea oricărui rol, lipsit de caracter, [înzeștră] cu o prudență hipertrofiată... imitativ, caracterizat prin insuficiență intelectuală”¹³. Portretul corespunde unor imagini familiare din galeria politicianilor români actuali, de la prim-ministru până la slujbașii mărunți. Absurdul situației este că personajele puterii nu se recunosc în „caricaturile” pe care percepția generală le observă fără dubii. Ei nu admit nici un moment că actele iresponsabile ale guvernării de astăzi stau la baza crizei economice și a crizei morale care zguduie România. Regăsim în atitudinea politicianilor unul din marile defecte ale românilor și anume imposibilitatea de a solidari „Românii, spune Gr T. Popa, într-un articol din *Însemnări ieșene*, au un defect fundamental,

Instituțiile sunt ca niște tipare în care se toarnă activitatea membrilor unei societăți... Ele modelează și dau formă manifestărilor omenești. Astfel, societatea românească din secolul trecut, cu schimbările prea dese de instituții, cu infinita complicitate a acestora se constituie ca un fel de lichid cu virtuți corosive... pentru caracterul și mentalitate românilor” (Drăghicescu 1907: 329).

¹¹ Vezi cartea lui Marius Ghilezan, *Impostura*, Editura Corint, 2008, o radiografie lucidă a societății românești contemporane în „Carnavalul românesc al tranziției”.

¹² Vezi „Ziarul de Iași”, 2 aprilie 2010, p. 4 A. Despre această nouă Academie scrie și Al Călinescu în articolul *Gagademii*, articol apărut în „Ziarul de Iași”, 4 septembrie, 2010, nr. 209/5810, p. 6 A. Autorul numește noua Academie, tot cu un termen marinăresc, „corabie în derivă sechestrată de pirați”.

¹³ Caracterizarea „omului kitsch” este preluată din Maté 1985: 40, 54.

lipsa reverberației sociale. Noi românii nu simțim de ajuns persoana noastră fuzionată într-o comunitate... nu simțim contribuția noastră la scăderea societății” (Popa 1930: 37). Afirmările de la cel mai înalt nivel precum că „România este o țară de doi bani, o țară de mâna a doua” generează o atmosferă de neîncredere, de descurajare „de disociere sufletească a poporului nostru” (*ibidem*). Politicienii nu se simt vinovați de nivelul actual al culturii românești, ei situându-se într-o altă lume, o altă României. Dacă ar cunoaște istoria României, a culturii românești poate nu ar acționa contrar intereselor naționale. La jumătatea secolului al XIX-lea, M. Eminescu scria: „Un popor barbar își are industria lui de casă, meseriile lui, activitatea lui economică sănătoasă, deși primitivă poate. Când el, în loc de a da dezvoltare propriei sale munci, cumpără obiectele gata de la străini fără a învăța el însuși a le produce, e semibarbar” (Eminescu 1970: 15).

Ceea ce se întâmplă în economia actuală a României actuală, sau în cultură, ne apropie de imaginea „poporului semibarbar” de care vorbea Eminescu. Credem că există talent și inteligență, imaginație și forță creatoare ca românii să se poată afirma plenar în universalitate. Condiția ca imaginea românilor în lume să capete o altă dimensiune stă doar în noi înșine.

Bibliografie

- Cesereanu 2005: Cesereanu Ruxandra, *Mahalaua România*, „22”, *Revista grupului pentru dialog social*, 25 febr.
- „Clik de Duminică”, 2 mai 2010, nr. 161
- Drăghicescu 1970: D. Drăghicescu, *Psihologia poporului român*, București, Editura Albatros, 1996, ediție anastatică, București, Librăria Alcalay.
- Eminescu 1970: Mihai Eminescu, *Despre cultură și artă*, Iași, Editura Junimea.
- „Formula As”: an XX, nr. 906, febr. 2010.
- Ghilezan 2008: Ghilezan, Marius, *Impostura*, Editura Corint, 2008.
- Grigorescu 1994: Dan Grigorescu, *De la cucută la Coca-Cola*, București, Editura Minerva.
- Maoles 1980: Moles Abraham, *Psihologia kitsch-ului*, București, Editura Meridiane.
- Marino 2010: A. Marino, *Viața unui om singur*, Iași, Editura Polirom.
- Maté 1985: Gavril Maté, *Universul kitschului – o problemă de estetică*, Cluj-Napoca, Editura Dacia.
- Melin 2007: Melin Mela, *Despre Manea*, București, Editura Universul Românesc.
- Popa 1930: Gr. T. Popa, *Lipsa reverberației* în revista „Însemnări ieșene”, an II, vol. II, nr. 1.
- Rosenkrantz 1984: Karl Rosenkrantz, *O estetică a urâtului*, București, Editura Meridiane.
- Șăineanu 1900: Șăineanu Lazăr, *Influența orientală asupra limbii și culturii române*, București, Editura Librăriei Socecu.
- „Ziarul de Iași”: 2 aprilie 2010, 4 sept. 2010, nr. 209, 5810; 2010, nr. 44, 5645, 23 febr.

Romanian Cultural Identity Governed by the Manea¹⁴

Almost two decades ago, when we have focused on the terminology from the Romanian music area, a possible inventory at that time would not have contained a word like

¹⁴ Style of Balkan and Oriental music.

manea. Nowadays, it seems unforgivable to ignore this term defining a musical genre very important in the life of Romanian people. It is impossible to deny the fact that the *manea* and those who sing it launched a musical trend, a phenomenon that dominates the Romanian cultural area. The degradation of our national values in terms of music preferences due to the kitsch “productions” threatens the identity of the Romanian culture.